

Η αρχιτεκτονική στη δίνη του κατεστημένου

Τάσης Παπαϊωάννου - 16/05/2022

Η αρχιτεκτονική, χρόνια τώρα, δεινοπαθεί στη χώρα μας. Ουδέποτε βρήκε τη θέση που της αρμόζει και της αξίζει, ως σημαντική πολιτιστική συνιστώσα. Πάντοτε βρισκόταν στο περιθώριο, στη σκιά, στην αφάνεια. Μάταια η πλειονότητα των Ελλήνων αρχιτεκτόνων προσπαθεί να αντιστρέψει αυτή την κατάσταση και να διαμορφώσει καλύτερες συνθήκες άσκησης του επαγγέλματός τους. Προσκρούει όμως πάνω σε ανυπέρβλητα εμπόδια, στο αδιαπέραστο τείχος που λέγεται ελληνική πραγματικότητα.

Αναμφίβολα, η ποιότητα της αρχιτεκτονικής δημιουργίας εξαρτάται άμεσα από τη γενικότερη πολιτισμική στάθμη της κοινωνίας. Δεν θα μπορούσε ποτέ να αποδεσμευτεί από το κοινωνικό γίγνεσθαι, αφού η αρχιτεκτονική αυτό εκφράζει ως χτισμένο περιβάλλον, αυτό αποτυπώνει στον χώρο και τον χρόνο: τον τρόπο που ζούμε και συμπεριφερόμαστε. Μ' αυτή την έννοια δεν είναι ποτέ ουδέτερη, αλλά αποκαλύπτει πάντοτε τις

συνθήκες που τη γέννησαν. Είναι συνεπώς κυρίως ο εργοδότης (ιδιώτης ή Δημόσιο) αυτός που προδιαγράφει το ιδεολογικό, κοινωνικό και ταξικό της πρόσημο.

Από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, η «επίσημη» αρχιτεκτονική στον τόπο μας ακολουθούσε πιστά το δυτικό πρότυπο. Μιμούνταν, ως επί το πλείστον, άκριτα τα ευρωπαϊκά παραδείγματα εξυμνώντας το ξενόφερτο, ενώ την ίδια στιγμή η λαϊκή αρχιτεκτονική απαξιωνόταν ή αναδεικνύονταν μόνο τα φολκλορικά χαρακτηριστικά της, μέσω μιας ρομαντικής διάθεσης «επιστροφής στις ρίζες». Οι Έλληνες αρχιτέκτονες βρίσκονταν έτσι πάντοτε αντιμέτωποι με το ψευτοδίλημμα τοπικισμός ή διεθνισμός, και η διαδρομή τους έμοιαζε με το πέρασμα του στενού ανάμεσα στη Σκύλλα και τη Χάρυβδη.

Στην πραγματικότητα, οι αρχιτέκτονες ουδέποτε κατορθώσαμε να πείσουμε τα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα για την αδήριτη ανάγκη της τέχνης και της επιστήμης μας. Αντίστοιχα, το ελληνικό Δημόσιο και οι κρατικές υπηρεσίες αντιμετώπιζαν την αρχιτεκτονική ως αχρεία πολυτέλεια και ενοχλητικό εμπόδιο στους σχεδιασμούς τους. Αν εξαιρέσει κανείς μια μικρή περίοδο του Μεσοπολέμου και της δεκαετίας του '60, όπου πραγματοποιήθηκαν κάποια αξιόλογα κρατικά προγράμματα (σχολικά και νοσοκομειακά συγκροτήματα, εργατικές και προσφυγικές κατοικίες, τουριστικά καταλύματα), το Δημόσιο στην ουσία λειτούργησε υπονομευτικά και όχι ως αρωγός της αρχιτεκτονικής.

Απ' ευθείας αναθέσεις αντικατέστησαν τη διαδικασία των πανελλήνιων αρχιτεκτονικών διαγωνισμών. Βραβευμένες μελέτες ουδέποτε υλοποιήθηκαν και πάμπολλες φορές παρακάμφθηκαν οι νόμιμες διαδικασίες, προκειμένου να χτιστούν στη θέση τους άλλα κτίρια, σχεδιασμένα από μελετητές που είχαν πολιτικές ή άλλες διασυνδέσεις με τους κρατούντες. Η κακοδαιμονία αυτή συνεχίζεται αμείωτη μέχρι τις μέρες μας, με τα παραδείγματα τέτοιων απαράδεκτων διαδικασιών να αποτελούν δυστυχώς τον κανόνα και όχι τις εξαιρέσεις. Η αρχιτεκτονική του κατεστημένου διαφημίζεται, προωθείται και χτίζεται διαχρονικά στη χώρα μας, διαμορφώνοντας και επιβάλλοντας τα πρότυπά της στην ελληνική κοινωνία.

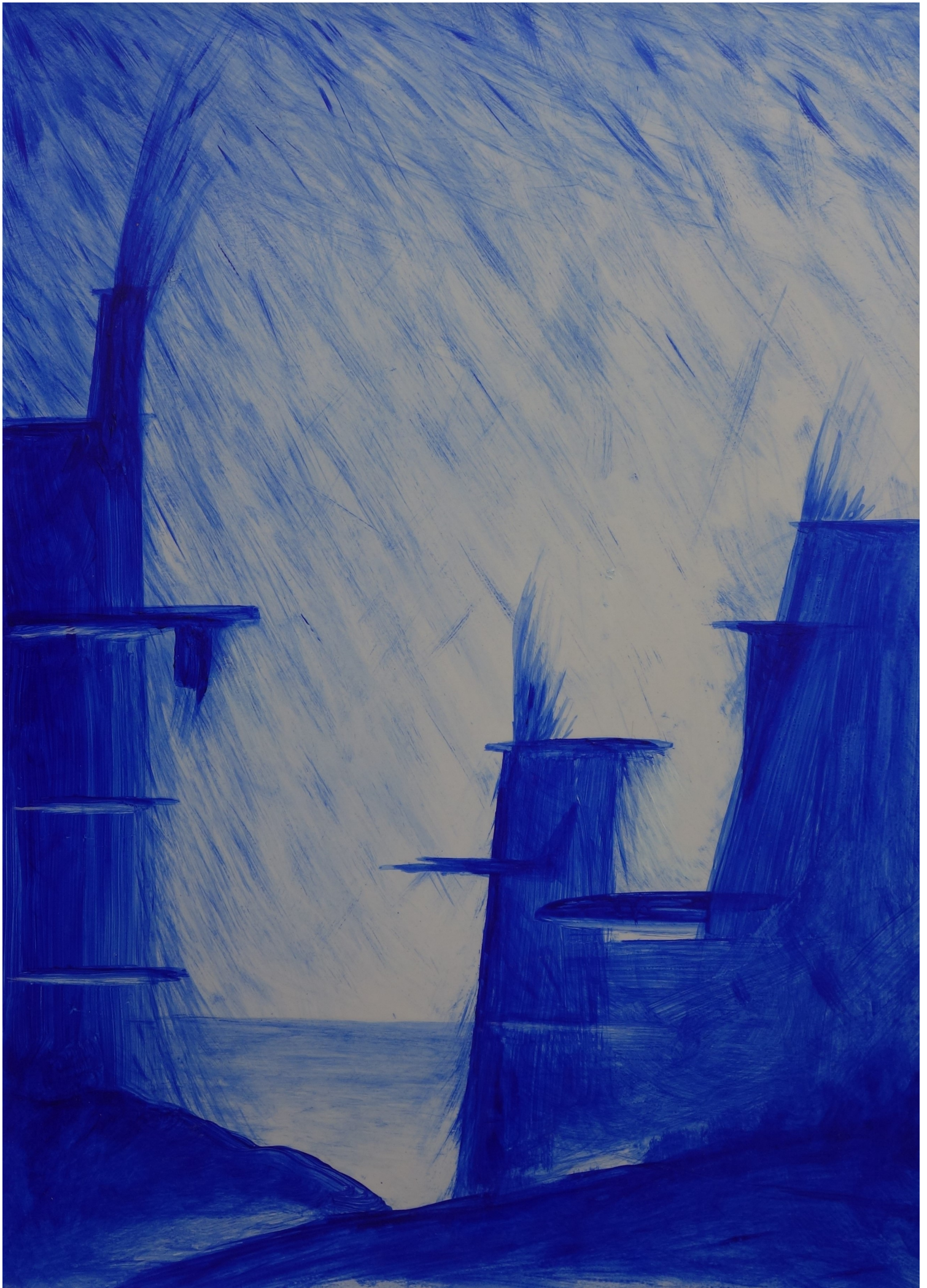
Και σαν να μην έφτανε αυτό, σήμερα βλέπουμε και ιδιώτες με προκάλυμμα διάφορα πολιτιστικά ιδρύματα να επεμβαίνουν και να προωθούν ανερυθρίαστα, με τις ευλογίες της ηγεσίας του ΥΠΠΟΑ, τις δικές τους προτάσεις και τους δικούς τους μελετητές, ακόμη και για δημόσια έργα που επιλέχθηκαν μέσω διεθνών αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, όπως το Μουσείο Ενάλιων Αρχαιοτήτων στο λιμάνι του Πειραιά. Η αρχιτεκτονική έτσι, για άλλη μία φορά, εκφράζει ολοφάνερα την ταξική της προέλευση και στόχευση. Η διαπλοκή και οι δημόσιες σχέσεις έχουν απλωθεί σαν γάγγραινα παντού, ενώ το Δημόσιο απώλεσε τον κοινωνικό του ρόλο και υποτάχθηκε πλήρως στις επιταγές και τα συμφέροντα του ιδιωτικού.

Ένας διαχρονικός επαρχιωτισμός χαρακτηρίζει έντονα τις επιλογές και τις αποφάσεις τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα, σε ό,τι αφορά σημαντικά αρχιτεκτονικά έργα. Εμβληματικά κτίρια ανατίθενται με απ' ευθείας αναθέσεις σε ξένους star-architects, ενώ οι Έλληνες αρχιτέκτονες μηχανικοί αγνοούνται επιδεικτικά και σπρώχνονται στο περιθώριο. Χαρακτηριστική κι εδώ είναι η τελευταία πρωτοφανής και προκλητική μεθόδευση για τη μελέτη επέκτασης του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, η οποία αποτελεί το αποκορύφωμα της απαξίωσης και υπονόμευσης του πολύπαθου θεσμού των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών. Η ξενομανία συνεχίζει ακάθεκτη να καταδυναστεύει το παρόν μας σαν εφιάλτης, ενώ την ίδια στιγμή η νεοελληνική αρχιτεκτονική υποτιμάται, υποβαθμίζεται και θεωρείται υποδεέστερη, μπροστά στην υποτιθέμενη υπεροχή των ξένων αρχιτεκτόνων.

Δυστυχώς, ολοένα και περισσότερο το τελευταίο διάστημα, το υπουργείο Πολιτισμού μετατρέπεται σε υπουργείο «βαρβαρότητας και απαίδευσιάς», με το να προσβάλλει αντί να στηρίζει τον καλλιτεχνικό κόσμο της χώρας. Μια απλή σύγκριση του πώς αντιμετωπίζει η ελληνική πολιτεία την αρχιτεκτονική σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αρκεί για να καταδείξει την ανύπαρκτη ανάδειξη και προώθηση του έργου των Ελλήνων αρχιτεκτόνων, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Η Ελλάδα ήταν και συνεχίζει -δυστυχώς- να είναι εισαγωγέας και μεταπράτης αρχιτεκτονικών προτύπων και πολιτισμού. Η εσωστρέφεια υπονομεύει, κατατρώγει και εκμηδενίζει ό,τι σημαντικό πάει να ανθίσει σ' αυτόν τον τόπο, ή, όπως έλεγε ο Σεφέρης, «... στην Ελλάδα, όπου καταστρέφουν τα πάντα σαν τις ακρίδες».

Την ίδια ώρα, οι νέοι ταλαντούχοι αρχιτέκτονες και αρχιτεκτόνισσες πνίγονται μέσα στο τέλμα της ζοφερής καθημερινότητας των «τακτοποιήσεων και νομιμοποιήσεων». Τα όνειρα και οι προσδοκίες τους συνθλίβονται στα γρανάζια της ελληνικής γραφειοκρατίας, ζώντας διαρκώς στη σκοτεινή πλευρά του φεγγαριού και στον

εφιάλτη της ανεργίας. Η δημόσια κριτική είναι σχεδόν ανύπαρκτη, και όσες κριτικές εμφανίζονται είτε αποσιωπώνται και καταχωνιάζονται είτε καλύπτονται επιδέξια κάτω από τον μανδύα ενός ανούσιου και άκαρπου καθωσπρεπισμού. Δεν συζητάμε πια μεταξύ μας οι αρχιτέκτονες, αλλά δεν συζητάμε ούτε και με την ελληνική κοινωνία που τόσο την έχουμε ανάγκη. Μόνο αν απλωθεί η αρχιτεκτονική σε ολόκληρη την κοινωνία θα μπορέσουμε να πατήσουμε στο δικό μας σταθερό έδαφος και να πραγματοποιήσουμε το μετέωρο αλλά τόσο αναγκαίο και ελπιδοφόρο βήμα προς το μέλλον.

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 17.04.2022